

УДК 338.48-6:502.131.1](477)

Семенов Олексій Сергійович*аспірант відділу економічного регулювання природокористування ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»*
ORCID: 0009-0004-1745-4698<https://doi.org/10.25313/3083-7782-2026-5-70>

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ АКТИВАМИ ТЕРИТОРІЙ, ПЕРСПЕКТИВНИХ ДЛЯ РОЗВИТКУ БЛАКИТНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. Вступ. Масштабні руйнування прибережних екосистем унаслідок російської агресії завдали прямих інфраструктурних та фінансових збитків індустрії гостинності, що вимагає трансформації економічних і управлінських процесів. Виникає потреба переосмислення ролі природного капіталу на рівні критичної інфраструктури громад, що забезпечує оздоровчу й рекреаційну функції блакитного туризму в Україні.

Мета. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та розробленні програмно-цільового підходу та заходів із управління природними активами територій і громад України, перспективних для сталого морського та прибережного туризму, в умовах воєнного стану й повоєнного відродження.

Матеріали і методи. Методологія базується на принципах системності та міждисциплінарності як основи вдосконалення програмно-цільового підходу в площині чинників інтегрування природних активів у загальний менеджмент активів громад, економіка яких включає туристичну та суміжні з нею галузі. Використано методи структурно-функціонального, інституційного та вартісного аналізу, а також методичні положення документів Ініціативи блакитного туризму, Європейського морського пакту, фонду PROBLUE та ін.

Результати. Обґрунтовано систему програмних заходів з управління природними активами, яка охоплює процеси визначення їхнього стану та класифікацію, створення відповідних цифрових реєстрів, оцінювання вартості екологічного відновлення, а також комплексну вартісну оцінку неринкових екосистемних благ та втраченого внаслідок війни природно-туристичного потенціалу прибережних дестинацій. Розроблено структурно-логічну схему етапів управління та взаємодії суб'єктів із чітким визначенням їхніх цілей у межах розвитку блакитного туризму на основі релевантних природних активів.

Перспективи. Реалізація програмно-цільових заходів у сфері управління природними, зокрема рекреаційними активами дозволить громадам на території Українського Причорномор'я сформувати кліматично стійкі моделі стійкого блакитного туризму та оптимізувати витрати за рахунок природоорієнтованих рішень.

Ключові слова: блакитний туризм, програмно-цільовий підхід, природні активи, територіальна громада, Україна.

Постановка проблеми. Одним із найбільш критичних Еколого-економічних викликів для України в умовах триваючої війни є подолання масштабних наслідків руйнування та деградації природного рекреаційного середовища на територіях, що мають стратегічне значення для розвитку блакитної економіки, зокрема залучення інвестицій у сталий морський та прибережний туризм. Протягом 2022–2026 років повномасштабної війни українське узбережжя Чор-

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ного та Азовського морів зазнало катастрофічного воєнного впливу: забруднення акваторій токсичними речовинами, мінування пляжних зон, деградація лиманів через фортифікаційне будівництво, руйнування ландшафтів, — безпосередньо підривають оздоровчу та рекреаційну функції блакитного туризму [1], завдаючи збитків санаторно-курортній та іншим суміжним галузям. Погіршення стану унікальних пляжних комплексів Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької та Донецької областей нівелює потенціал лікування та відпочинку в межах прибережного туризму, що має не лише національне, а й міжнародне значення для економічної та екологічної безпеки басейну Чорного моря.

Поряд із фіксацією збитків актуальним є пошук нових організаційно-економічних підходів до управління природними активами територій, сприятливих для розвитку блакитного туризму після їхнього відновлення. В цьому контексті особливого значення набуває програмно-цільовий підхід, у межах якого природні активи морських і прибережних екосистем розглядаються на рівні з іншими активами місцевих громад, як такі, що за належного менеджменту здатні генерувати стабільний потік доходів і забезпечувати регенерацію рекреаційного середовища. Природоорієнтований морський і прибережний туризм, трансформований у стійкий блакитний туризм, є каталізатором розвитку інших галузей блакитної економіки. Морські акваторії, лимани і водно-болотні угіддя, пляжі, кліматичні та інші природні активи формують основу туристичної привабливості, підтримують адаптивність до змін клімату та створюють умови для перспективного розвитку різновидів блакитного туризму — від пляжного відпочинку й бальнеолікування до яхтингу, дайвінгу та круїзного туризму, що в їх масштабуванні здатні прискорити оборотність капіталу в приморських регіонах. Водночас в Україні досі відсутня цілісна система фінансово-економічного управління цими активами, а існуючі механізми залишаються фрагментарними, ресурсоорієнтованими та не інтегрованими в системи управління активами територіальних громад.

У новому тисячолітті управління природними активами активно формується в межах таких науково-прикладних трансдисциплінарних підходів, як: управління природними активами; управління блакитною економікою, зокрема блакитним туризмом; інтегроване прибережне управління; управління кліматичними змінами тощо. В світовій практиці природні активи розглядаються передусім як один із видів інфраструктури в межах прибережних територій [2], який передбачає інвентаризацію, оцінювання стану, інтеграцію в територіальне планування, управління життєвим циклом і довгостроковим фінансуванням, — задля підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності приморських дестинацій. Отже, виникає необхідність розроблення програмно-цільового підходу, який поєднує міжнародну організаційно-економічну практику в сфері управління природними активами з потребами післявоєнного відновлення блакитного туризму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління природними активами в межах розвитку блакитного туризму формується на перетині економіки природокористування, управління прибережними територіями, просторового планування, управління кліматичними змінами тощо. В українській еколого-економічній науці значна увага приділяється взаємозв'язку рекреаційного природокористування та територіального розвитку. Так, планування та програмування розвитку сталого туризму й рекреації досліджують В. Кислий, Г. Шевченко і М. Петрушенко [3–5], розглядаючи природно-рекреаційну сферу як складову територіально-економічних систем, обґрунтовуючи поєднання природних і соціальних чинників у межах управління природоорієнтованим туризмом на основі оптимізаційного моделювання, збалансування активів та менеджменту змін. Поряд із цим М. Петрушенко та ін. [6–8] аналізують фінансування інфраструктури блакитного туризму в муніципальних програмах Одеси, адаптацію рекреаційних систем до кризових умов, інструменти партиципаторного бюджетування та інноваційного quintuple helix підходу для сталого міського планування, а також багаторівневе врегулювання конфліктних еколого-економічних чинників.

У міжнародній науковій літературі блакитний туризм концептуалізують М. М. де Бріто (M. M. de Brito) і Л. А. да Сільвейра (L. A. Da Silveira) [9], М. Орамс (M. Orams) і М. Люк (M. Lück) [10], Р. М. Мартінез Вазкес (R. M. Martínez Vázquez) та ін. [11], М. Кабіл (M. Kabil) та ін. [12]. Зокрема М. Кабіл (M. Kabil) та ін. [12] розглядають круїзний туризм як один із високорентабельних секторів економіки в межах стратегій блакитного зростання. Б. Майєн Каньявате (B. Mayén Cañavate) та ін. [13] досліджують сталий морський туризм як драйвер прибережної модернізації. М. де Бріто (M. de Brito) і Л. Сільвейра (L. Silveira) [9] обґрунтовують концепцію «блакитного планування» в межах блакитних просторів для просторового регулювання туристичних потоків. Питання кліматичної резильєнтності, адаптації приморських дестинацій до підтоплення та відповідного сценарного планування аналізують Д. Джаррат (D. Jarratt) і Н. Дж. Давіс (N. J. Davies) [14], А. Арабаджян (A. Arabadzhyan) та ін. [15], К. К. Хюютяйнен (K. K. Huutiäinen) та ін. [16]. І. М. В. Андерсен (I. M. V. Andersen) та ін. [17] та Дж. Йопполо (G. Ioppolo) та ін. [18] досліджують екологічне планування в межах інтегрованого управління прибережними зонами, а А. М. Сіснерос-Монтемайор (A. M. Cisneros-Montemayor) та ін. [19] акцентують увагу на економічній цінності екосистемних послуг приморських екосистем для рекреації, оздоровлення та туризму. Поряд із цим, додаткового опрацювання та вдосконалення потребують програмно-цільові засади управління природними активами прибережних дестинацій.

Мета статті полягає в обґрунтуванні та розробленні програмно-цільового підходу та заходів із управління природними активами територій і громад України, перспективних для сталого морського та прибережного (блакитного) туризму, в умовах воєнного стану й повоєнного відродження.

Матеріали і методи. Методологія дослідження базується на принципах системності та міждисциплінарності як основи вдосконалення програмно-цільового підходу в площині чинників інтегрування природних активів у загальну систему менеджменту активів громад, економіка яких включає туристичну та суміжні з нею галузі. Використано принципи та методи структурно-функціонального та інституційного аналізу (в межах обґрунтування інтеграції планів управління активами в менеджмент активів прибережних дестинацій), а також вартісного аналізу в поєднанні з концептуальними положеннями оцінювання екосистемних послуг, релевантних рекреаційно-туристичному середовищу морських і приморських територій.

Інформаційну базу сформували міжнародні нормативно-методичні матеріали у сфері блакитної економіки, управління природними активами та сталого приморського туризму, а саме: Високий рівень групи з питань сталої економіки океану (High Level Panel for a Sustainable Ocean Economy) [20]; ініційованого Світовим банком багатостороннього цільового фонду PROBLUE [21]; міжнародної Ініціативи природних активів (Natural Assets Initiative) [2]; Європейського морського пакту (European Ocean Pact) та інших ініціатив і програм Європейського Союзу [22–24], а також Ініціативи блакитного туризму (Blue Tourism Initiative) [25].

Виклад основного матеріалу. Обґрунтування та подальша реалізація програмно-цільового підходу в цьому дослідженні передбачає розроблення комплексу взаємопов'язаних заходів, релевантних державній економічній, екологічній і кліматичній політиці України у воєнний період [26; 27], на основі міжнародного досвіду управління активами приморських міст [2; 28] та релевантних еколого-економічних міжнародних програм, зокрема в межах ЄС [20–25].

Першочерговим кроком є ідентифікація екологічних та інституційних викликів, які постають перед можливостями розвитку блакитного туризму в Україні. В стратегічних документах країни зафіксовано курс на зелене відновлення, проте існуючі механізми природокористування залишаються секторально фрагментованими, зокрема природний капітал приморських територій використовується низькоєфективно, а рекреаційний потенціал унікальних ландшафтів і пляжних комплексів часто ігнорується при плануванні соціально- та екологічно-спрямованого економічного розвитку територій і громад. Відповідно до підходів міжнародних інституцій [20; 22; 25], прибережні екосистеми мають розглядатися як стратегічні активи розвитку, а управління ними повинно здійснюватися на інтегрованій, екосистемній та кліматично орієнтованій основі. Довготривала російська війна в Україні суттєво ускладнює питання розвитку блакитного туризму, зокрема через: замінування наявних і потенційних пляжних територій в Одеській області, окупацію рекреаційних та унікальних природоохоронних зон в Запорізькій і Херсонській областях, руйнування інфраструктури узбережжя Миколаївської області, — проте соціально-економічна консолідація на рівні держави та окремих її територій створює можливості для переходу до системи управління природними активами на основі екосистемного підходу та сталого морського і прибережного туризму.

Головним пріоритетом програмно-цільових заходів є створення системи інформаційного, методичного та нормативного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування щодо розроблення і впровадження планів управління природними активами як складової комплексних планів розвитку територій, перспективних з погляду блакитного туризму. Логіка розгортання програмно-цільового підходу за етапами муніципального менеджменту представлена на рис. 1.

Схема 1 фіксує п'ять послідовних етапів переходу від початкового кризового реагування до формування системи блакитного фінансування програмних заходів управління природно-туристичними активами. Структура взаємодії трьох ключових груп суб'єктів та їхні стратегічні цілі відображені в правій частині схеми 1, а саме:

- державний та регіональний рівень: держава забезпечує нормативні стандарти інвентаризації природного капіталу та інтеграцію вітчизняних кадастрів у екологічний інформаційний простір ЄС відповідно до положень Європейського океанічного пакту, що спрощує доступ до структурних фондів ЄС. На регіональному рівні забезпечується басейнова координація та управління транскордонними активами, зокрема великих лиманних систем Одеської та Миколаївської областей, що мінімізує трансакційні витрати та конфлікти природокористування;
- місцевий рівень: органи місцевого самоврядування (ОМС) виступають операційними менеджерами життєвого циклу природних активів: присвоюють унікальний ідентифікатор пляжним зонам, ведуть локальні реєстри, затверджують показники ефективності, керують місцевими екологічними фондами та приймають управлінські рішення щодо довгострокової оренди;
- суб'єкти економічної діяльності: економічний аспект бізнесу, як головного користувача екосистемних послуг, полягає в переході до моделі платежів за екосистемні послуги та прямому співфінансуванні природоорієнтованих рішень громади (наприклад, інвестування готелів у регенерацію природної

Рис. 1. Етапи та суб'єкти багаторівневого програмно-цільового управління природними активами територій, перспективних для розвитку блакитного туризму в Україні
 Джерело: розроблено автором на основі [2; 20–25; 28]

інфраструктури пляжів), оскільки екологічна деградація природного активу автоматично руйнує комерційну модель блакитного туризму.

Важливим етапом реалізації програмно-цільового підходу є визначення стану природних активів територій і громад як базової передумови для реалізації потенціалу відпочинку й оздоровлення у межах локацій блакитного туризму. Оцінювання повинно враховувати не лише біофізичні характеристики, а й туристичну привабливість, бальнеологічну цінність природних активів, здатність громади підтримувати яхтинг, круїзний чи екологічний туризм, а також роль екосистем у захисті узбережжя від кліматичних змін [21–23; 25].

Процес інвентаризації потребує чіткого визначення обсягів природних активів, що релевантні блакитному туризму та пов'язаній із ним оздоровчо-рекреаційній діяльності. До таких активів належать: морські акваторії (потенційно, за умови адекватної безпекової ситуації, придатні для судноплавства, яхтингу, дайвінгу та морських екскурсій); прибережні природні комплекси та рекреаційні ландшафти; Куяльницький, Хаджибейський, Тилігульський та інші лимани, зокрема як бази для бальнеологічних центрів у межах прибережного туризму; водно-болотні угіддя як об'єкти для бьордвотчингу та екотуризму; пляжні території та дюнні комплекси як основа приморського відпочинку та фітодизайну узбережжя; прибережні ліси та зелені зони дестинацій як одночасно регулятори мікроклімату та бази для оздоровчих теренкурів; природні лікувальні активи. Проведення інвентаризації має здійснюватися як системний, стандартизований та цифровізований процес із використанням просторових баз даних та GIS-технологій.

Класифікація природних активів здійснюється відповідно до їхніх характеристик, екосистемних функцій та здатності формувати послуги для різновидів блакитного туризму й суміжної з ним курортно-оздоровчої діяльності. Клас «природні активи» поділяється на типи (морські екосистеми, пляжні території, лікувальні природні активи) та деталізується за компонентами (пляжі піщані, черепашкові; грязі сульфідно-мулові, торфові, тощо). Особливе значення має класифікація за типами екосистемних послуг, які вони забезпечують, а саме: рекреаційні, регулювання клімату, водоочисні, берегозахисні, культурні та естетичні.

Цифровий реєстр природних активів має формуватися як інтегрована інформаційна система на базі GIS, яка забезпечує облік, моніторинг, оцінювання ризиків та підтримку просторового планування рекреаційних

зон. Кожен актив отримує унікальний ідентифікатор і систему атрибутів (тип, площа, бальнеологічні властивості, форма власності, екологічний стан, рівень рекреаційного навантаження, наявність охоронного статусу). Для територій блакитного туризму критично важливим є картографування меж прибережних екосистем, зон ризику підтоплення, територій високого антропогенного тиску та арен концентрації туристичної інфраструктури (готелів, яхт-клубів, санаторних комплексів тощо). Створення таких цифрових реєстрів відповідає принципам розумного врядування дестинаціями (smart destination governance) та врядування в сфері блакитної економіки (blue economy governance) [23; 24]. Оцінка стану природних активів ґрунтується на взаємозв'язку між біофізичною структурою екосистеми, її функцією та соціально-економічною вигодою, передусім рекреаційним ефектом для громади. Природний актив у доброму екологічному стані забезпечує вищу якість послуг відпочинку, підтримує розвиток сталого морського та прибережного туризму та підвищує конкурентоспроможність дестинації.

На етапі визначення вартості відновлення природних активів та підтримання їхньої рекреаційної й оздоровчої функціональності оцінюються витрати на їхню екосистемну регенерацію, ренатуралізацію прибережних територій, рекультивуацію ландшафтів, відновлення пляжних комплексів від ерозії, екологічну реабілітацію забруднених акваторій та регенерацію джерел лікувальних ресурсів. Поряд із цим проводиться комплексна економічна оцінка туристичного потенціалу прибережних дестинацій, яка дозволяє перевести природні блага у вартісні фінансово-економічні показники. У довгостроковому фінансовому плануванні прибережних дестинацій пропонується розмежування екологічної вартості фізичного відновлення активу та економічної вартості екосистемних послуг, які цей актив генерує для індустрії гостинності. Для вартісної оцінки неринкових екосистемних благ та вимірювання втраченого внаслідок воєнних дій туристичного потенціалу застосовується комплекс методів економічного оцінювання: ринкові методи (метод ринкової ціни, вартості заміщення через капітальні витрати, метод уникнення фінансових збитків); неринкові методи виявлених переваг (на основі транспортно-дорожніх витрат туристів та гедоністичного ціноутворення) та заявлених переваг (через умовне оцінювання готовності туристів платити за збережене прибережне середовище).

Інтегрування природних активів у систему інфраструктури та процеси надання комунальних послуг базуються на розумінні того, що приморські екосистеми здатні виконувати критичні функції (природне очищення зливових вод, берегозахисна функція тощо), суттєво зменшувати навантаження на традиційну «сіру» інфраструктуру громад та одночасно формувати природне середовище для приморського відпочинку й оздоровлення в межах сталого блакитного туризму. Інтегрування потребує розроблення системи цілей і показників ефективності (ЦПЕ), які затверджуються радою громади та використовуються для обґрунтування інвестиційної політики, та характеризують соціально-економічний рівень послуг, що очікується населенням та туристичним бізнесом, та описують здатність активів виконувати свої функції.

Важливим програмно-цільовим заходом є управління ризиками та критичністю природного капіталу для підтримання довгострокової стійкості сфери сталого прибережного та морського туризму. Можливості розвитку блакитного туризму пов'язані з такими ризиками: кліматичні (ерозія узбережжя, підтоплення інфраструктури тощо); антропогенні (надмірне рекреаційне навантаження, забруднення лиманів стічними водами тощо); техногенні та воєнні (мінування пляжних зон, забруднення морської води нафтопродуктами внаслідок бойових дій, загроза ракетних ударів по прибережних логістичних хабах тощо) ризики. Оцінювання ризиків формує базу для визначення пріоритетності інвестицій у відновлення рекреаційного середовища; підходи до управління ризиками поєднують якісну оцінку ризику, аналіз загроз та оцінювання ймовірності й наслідків втрати функціональності природних активів.

Специфіку природних активів, у порівнянні з іншими видами активів, визначає їхній життєвий цикл [2; 28], управління яким включає фази планування, створення, експлуатації, моніторингу та відновлення екосистем для забезпечення безперервного надання послуг гостинності, рекреаційних, оздоровчих та інших супутніх послуг в системі блакитного туризму. Фаза планування формує інформаційну основу життєвого циклу через збір даних, інвентаризацію, GIS-картографування та аналіз ризиків деградації природних активів. Фаза створення передбачає екосистемну реставрацію, ренатуралізацію лиманів, відновлення пляжних комплексів, розвиток екологічних стежок, створення дощових садів, природоорієнтованих берегозахисних систем тощо. Фаза експлуатації, моніторингу та технічного обслуговування спрямована на проактивне підтримання екологічної стійкості активів, що дозволяє мінімізувати потребу в аварійному втручанні та майже безстроково підтримувати життєвий цикл природних активів. Фаза відновлення передбачає комплексне втручання для регенерації екосистемних функцій після накопиченої деградації, екстремальних погодних явищ чи пошкоджень, спричинених обстрілами. В умовах війни особливої актуальності набуває відновлення мінованих чи забруднених прибережних зон рекреаційного та оздоровчого призначення, а також деградованих пляжів, — в межах і як інструмент розвитку кліматично стійкого блакитного туризму, відповідно до положень Ініціативи блакитного туризму [25] та Європейського океанічного пакту [22].

Завершальний, 5-й етап передбачає розроблення фінансової стратегії, що враховує згадані вище заходи з оцінювання витрат життєвого циклу природних активів, ризиків їх деградації тощо, а також результати

прогнозування попиту на послуги природоорієнтованого прибережного та морського туризму й оздоровлення [21; 23]. Витрати життєвого циклу безпосередньо пов'язуються із цілями та показниками ефективності та включають витрати як на капітальні інфраструктурні заходи (наприклад, налив пляжів, реставрація прибережних ландшафтів), так і на операційні та неінфраструктурні заходи (екологічний моніторинг, цифровізація реєстрів, освітні програми та просвітницькі заходи для соціальної та екологічної відповідальності туристичного бізнесу), а також фінансові резерви для реагування на ризики пошкоджень унаслідок воєнних дій, забруднення акваторій, екстремальних погодних явищ, ерозії пляжів тощо. Прогнозування попиту на послуги приморського, яхтового чи круїзного туризму здійснюється з урахуванням демографічних змін, міграційних процесів, динаміки туристичних потоків і темпів післявоєнного відновлення інфраструктури.

Кінцеві результати реалізації програмно-цільових заходів передбачають формування в Україні цілісної системи управління природними активами, що забезпечує інтеграцію природного капіталу в процеси місцевого соціально- та екологічно-орієнтованого економічного розвитку, просторового планування та післявоєнного відновлення рекреаційної й оздоровчої функцій прибережних і морських природних активів у структурі блакитного туризму. Очікувані результати включають підвищення туристичної привабливості приморських дестинацій, покращення екологічного стану пляжів і морських акваторій, розвиток кліматично стійкої інфраструктури, розширення доступу населення до зон відпочинку та впровадження моделей регенеративного блакитного туризму відповідно до провідних міжнародних протуристичних ініціатив [22; 24; 25]. Визначення ефективності заходів здійснюється на основі системи індикаторів, зокрема: площа відновлених пляжів і ландшафтів, частка активів у доброму стані, обсяг залученого блакитного фінансування, кількість громад із впровадженими планами управління активами та ін.

Організаційно-фінансове забезпечення в межах розробленого програмно-цільового підходу включає такі джерела (з урахуванням рекомендацій [2; 28]):

- пряме фінансування: за рахунок коштів місцевих бюджетів прибережних міських і сільських громад України, надходжень від екологічного податку, муніципальних туристичних зборів, плати за використання лікувальних природних ресурсів у структурі бальнеологічного різновиду блакитного туризму;
- цільові фонди: формування спеціальних муніципальних або регіональних фондів управління природними активами, кліматичної адаптації узбережжя, розвитку блакитного туризму та екосистемного відновлення, які капіталізуються за рахунок туристичних надходжень, інвестиційних доходів і платежів за екосистемні послуги;
- зовнішні гранти та міжнародна підтримка: залучення фінансових ресурсів програм ЄС, донорських організацій, кліматичних фондів та міжнародних фінансових інституцій у межах програм блакитного зростання;
- внески бенефіціарів: залучення коштів від суб'єктів економічної діяльності у сфері блакитного туризму (операторів яхт-клубів, готельних комплексів, санаторіїв, дайвінг-центрів тощо);
- фандрайзинг громади: реалізація локальних краудфандингових кампаній, партнерських програм, волонтерських екологічних проєктів для облаштування екологічних маршрутів, прибережних парків, локальних пляжних зон у межах територій і дестинацій, перспективних для розвитку блакитного туризму.

З метою забезпечення довгострокової фінансової стійкості необхідною є диференціація вказаних джерел, яка дозволяє закріпити: на етапі аналітичної роботи (проектування та GIS-картографування) — грантові ресурси; на етапі створення нових і відновлення деградованих активів — капітальні інвестиції та кошти цільових фондів; на етапі поточного моніторингу — стабільне операційне фінансування з місцевих екологічних надходжень та внесків бізнесу в сфері блакитного туризму.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У дослідженні обґрунтовано програмно-цільовий підхід до управління природними активами територій України, перспективних для розвитку стійкого морського та прибережного (блакитного) туризму. У межах запропонованого підходу розглядаються дестабілізовані війною приморські екосистеми як стратегічний капітал та складова критичної та комунальної інфраструктури громад, що в межах сфери управління активами генерує довгострокову фінансову цінність через оздоровлення та регенерацію територій та максимізацію локальних доходів, пов'язаних із блакитним туризмом і суміжними видами соціо- та еколого-економічної діяльності. В роботі сформовано систему програмних заходів, яка охоплює процеси визначення стану та класифікацію релевантних природних активів, створення відповідних цифрових реєстрів, оцінювання вартості екологічного відновлення, а також комплексну вартісну оцінку неринкових екосистемних благ та втраченого внаслідок війни природно-туристичного потенціалу прибережних дестинацій. Розроблено структурно-логічну схему етапів управління та взаємодії суб'єктів із чітким виокремленням їхніх стратегічних комерційних та регуляторних цілей, що дозволило деталізувати фінансово-економічні аспекти прийняття управлінських рішень. Практична значущість одержаних результатів полягає в створенні основи для розроблення локальних програмних заходів у сфері управління природними активами прибережних дестинацій, із урахуванням цільових показників ефективності та блакитних фінансових інструментів.

Дослідження виконане в межах наукової теми «Відновлення економіки курортів на основі природних лікувальних активів у воєнний і повоєнний періоди» (0125U000027). Перспективи подальших досліджень пов'язані з процесами реалізації програмно-цільових заходів у сфері управління природними, зокрема рекреаційними активами, що дозволить громадам на території Українського Причорномор'я сформувати кліматично стійкі моделі стійкого блакитного туризму та оптимізувати витрати за рахунок природоорієнтованих рішень.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. de Brito M. M., da Silveira L. Á. Blue tourism. In J. Jafari & H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of Tourism*. Springer, Cham, 2024. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74923-1_920
2. Natural Assets Initiative. URL: <https://naturalassetsinitiative.ca/> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Кислий В. М., Шевченко Г. М. Роль та місце природно-рекреаційної сфери в системі територіально-економічних відносин. *Екологічний менеджмент у загальній системі управління: матеріали VII щорічної Всеукраїнської наукової конференції* (с. 31–34). Суми: СумДУ, 2007. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/7894> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Shevchenko H., Petrushenko M. Managing change in nature-based tourism: A decision-making model using linear programming. *Problems and Perspectives in Management*. 2022. № 20(2). P. 199–219. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20\(2\).2022.17](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20(2).2022.17)
5. Shevchenko H., Petrushenko M. Rural tourism within the sustainable development goals: the case of Ukraine. *SHS Web Conferences*. 2021. № 95. 01004. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219501004>
6. Petrushenko M., Shevchenko H., Khumarova N., Krivenceva A. Financing of tourism and recreation in municipal programs during the pandemic period: the case of Odesa. *Public and Municipal Finance*. 2022. № 11(1). P. 63–78. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.11\(1\).2022.06](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.11(1).2022.06)
7. Petrushenko M., Grunwaldt C. The participative budget of making a city sustainable: Quintuple helix approach. *E3S Web of Conferences*. 2021. № 280. 04002. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004002>
8. Petrushenko M. M., Voroshylo L. S. Environmental-economic conflict: conceptual complexity and management issues. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*. 2015. № 3. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/42346> (дата звернення: 12.04.2026).
9. Brito M., Silveira L. Blue planning: A planning model for the development of blue tourism in blue spaces. *Tourism Recreation Research*. 2024. № 49(6). P. 1360–1380. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508281.2023.2167909>
10. Orams M., Lück M. Marine tourism. In J. Jafari & H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of Tourism* (pp. 650–651). Springer, Cham, 2025. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74923-1_414
11. Martínez Vázquez R. M., Milán García J., De Pablo Valenciano J. Analysis and trends of global research on nautical, maritime and marine tourism. *Journal of Marine Science and Engineering*. 2021. № 9(1), 93. DOI: <https://doi.org/10.3390/jmse9010093>
12. Kabil M., Priatmoko S., Magda R., Dávid L. D. Blue economy and coastal tourism: A comprehensive visualization bibliometric analysis. *Sustainability*. 2021. № 13(7), 3650. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13073650>
13. Mayén Cañavate B., Bernal Conesa J. A., Briones Peñalver A. J., Anunciação P. Tourism in the Blue Growth strategy: A model proposal. In A. Álvarez-García, M. A. del Río-Rama, & O. M. Martínez-Román (Eds.). *Tourism research in Ibero-America* (pp. 105–116). Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003140788-11>
14. Jarratt D., Davies N. J. Planning for climate change impacts: Coastal tourism destination resilience policies. *Tourism Planning & Development*. 2020. № 17(4). P. 423–442. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1667861>
15. Arabadzhyan A., Figini P., García C., González M. M., Lam-González Y. E., León C. J. Climate change, coastal tourism, and impact chains: A literature review. *Current Issues in Tourism*. 2021. № 24(16). P. 2233–2268. DOI: <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1825351>
16. Hyttiäinen K., Kolehmainen L., Amelung B., Kok K., Lonkila K.-M., Malve O., Similä J., Sokero M., Zandersen M. Extending the shared socioeconomic pathways for adaptation planning of blue tourism. *Futures*. 2022. № 137, 102917. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102917>

17. Andersen I.M. V., Blichfeldt B.S., Liburd J.J. Sustainability in coastal tourism development: An example from Denmark. *Current Issues in Tourism*. 2018. № 21(12). P. 1329–1336. DOI: <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1272557>
18. Ioppolo G., Saija G., Salomone R. From coastal management to environmental management: The sustainable eco-tourism program for the mid-western coast of Sardinia (Italy). *Land Use Policy*. 2013. № 31. P. 460–471. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.08.010>
19. Cisneros-Montemayor A. M., Townsel A., Gonzales C. M., Haas A. R., Navarro-Holm E. E., Salorio-Zúñiga T., Johnson A. F. Nature-based marine tourism in the Gulf of California and Baja California Peninsula: Economic benefits and key species. *Natural Resources Forum*. 2020. № 44(2). P. 111–128. DOI: <https://doi.org/10.1111/1477-8947.12193>
20. High Level Panel for a Sustainable Ocean Economy. *Advancing action towards sustainable coastal and marine tourism*. World Resources Institute. 2023. URL: https://oceanpanel.org/wp-content/uploads/2023/03/WRI_Tourism_Booklet_Web_v3-1.pdf (дата звернення: 12.04.2026).
21. PROBLUE annual report 2025. *World Bank*. 2025. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/c2b10aa06282d8d5fe03a79b33d179e7-0320072025/original/309350-PROBLUE-AR25-FV.pdf> (дата звернення: 12.04.2026).
22. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The European Ocean Pact (COM(2025) 281 final). *European Commission*. 2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025DC0281> (дата звернення: 12.04.2026).
23. The EU blue economy report: 2025 edition. *Publications Office of the European Union*. 2025. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC142453> (дата звернення: 12.04.2026).
24. Transition pathway for tourism: Taking stock of progress by 2024. *Publications Office of the European Union*. 2025. URL: https://transition-pathways.europa.eu/system/files/2025-05/Transition%20pathway%20for%20tourism_Taking%20stock%20of%20progress.pdf (дата звернення: 12.04.2026).
25. Sustainable blue tourism in the Mediterranean: Trends, challenges, and policy pathways. *Blue Tourism Initiative. IUCN Centre for Mediterranean Cooperation*. 2025. URL: https://bluetourisminitiative.org/wp-content/uploads/2026/03/BlueTourism_MED_Report_EN.pdf (дата звернення: 12.04.2026).
26. План України. *Міністерство економіки України*. 2024. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=8f36a2d9-9611-4bff-8fa9-474da62bd28d&tag=PlanUkraini> (дата звернення: 12.04.2026).
27. Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках (Розпорядження № 483-р від 30 травня 2024 р.). *Кабінет Міністрів України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
28. Burkynskyi B. V., Petrushenko M. M. Substantiation and development of the concept of the national natural asset management program. *Economic Innovations*. 2024. № 26(3(92)). P. 7–22. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3\(92\).7-22](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3(92).7-22)

References

1. de Brito, M. M., & da Silveira, L. Á. (2024). Blue tourism. In J. Jafari & H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of Tourism*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74923-1_920
2. Natural Assets Initiative. (n.d.). Retrieved from <https://naturalassetsinitiative.ca/>
3. Kyslyi, V.M., & Shevchenko, H.M. (2007). Rol ta mistse pryrodno-rekreatsiinoi sfery v systemi terytorialno-ekonomichnykh vidnosyn [The role and place of the natural and recreational sphere in the system of territorial and economic relations]. *Environmental management in the general management system: materials of the VII annual All-Ukrainian scientific conference* (pp. 31–34). Sumy: SumD U. Retrieved from <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/7894> [in Ukrainian].
4. Shevchenko, H., & Petrushenko, M. (2022). Managing change in nature-based tourism: A decision-making model using linear programming. *Problems and Perspectives in Management*, 20(2), 199–219. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20\(2\).2022.17](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20(2).2022.17)
5. Shevchenko, H., & Petrushenko, M. (2021). Rural tourism within the sustainable development goals: the case of Ukraine. *SHS Web Conferences*, 95, 01004. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219501004>
6. Petrushenko, M., Shevchenko, H., Khumarova, N., & Krivenceva, A. (2022). Financing of tourism and recreation in municipal programs during the pandemic period: the case of Odesa. *Public and Municipal Finance*, 11(1), 63–78. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.11\(1\).2022.06](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.11(1).2022.06)
7. Petrushenko, M., & Grunwaldt, C. (2021). The participative budget of making a city sustainable: Quintuple helix approach. *E3S Web of Conferences*, 280, 04002. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004002>
8. Petrushenko M. M., & Voroshylo L. S. (2015). Environmental-economic conflict: conceptual complexity and management issues. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*, 3. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/42346>.
9. Brito, M., & Silveira, L. (2024). Blue planning: A planning model for the development of blue tourism in blue spaces. *Tourism Recreation Research*, 49(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1080/02508281.2023.2167909>

10. Orams, M., & Lück, M. (2025). Marine tourism. In J. Jafari & H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of Tourism* (pp. 650–651). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74923-1_414
11. Martínez Vázquez, R. M., Milán García, J., & De Pablo Valenciano, J. (2021). Analysis and trends of global research on nautical, maritime and marine tourism. *Journal of Marine Science and Engineering*, 9(1), 93. <https://doi.org/10.3390/jmse9010093>
12. Kabil, M., Priatmoko, S., Magda, R., & Dávid, L. D. (2021). Blue economy and coastal tourism: A comprehensive visualization bibliometric analysis. *Sustainability*, 13(7), 3650. <https://doi.org/10.3390/su13073650>
13. Mayén Cañavate, B., Bernal Conesa, J. A., Briones Peñalver, A. J., & Anunciação, P. (2021). Tourism in the Blue Growth strategy: A model proposal. In A. Álvarez-García, M. A. del Río-Rama, & O. M. Martínez-Román (Eds.), *Tourism research in Ibero-America* (pp. 105–116). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003140788-11>
14. Jarratt, D., & Davies, N. J. (2020). Planning for climate change impacts: Coastal tourism destination resilience policies. *Tourism Planning & Development*, 17(4), 423–442. <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1667861>
15. Arabadzhyan, A., Figini, P., García, C., González, M. M., Lam-González, Y. E., & León, C. J. (2021). Climate change, coastal tourism, and impact chains: A literature review. *Current Issues in Tourism*, 24(16), 2233–2268. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1825351>
16. Hyytiäinen, K., Kolehmainen, L., Amelung, B., Kok, K., Lonkila, K.-M., Malve, O., Similä, J., Sokero, M., & Zandersen, M. (2022). Extending the shared socioeconomic pathways for adaptation planning of blue tourism. *Futures*, 137, 102917. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102917>
17. Andersen, I. M. V., Blichfeldt, B. S., & Liburd, J. J. (2018). Sustainability in coastal tourism development: An example from Denmark. *Current Issues in Tourism*, 21(12), 1329–1336. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1272557>
18. Ioppolo, G., Saija, G., & Salomone, R. (2013). From coastal management to environmental management: The sustainable eco-tourism program for the mid-western coast of Sardinia (Italy). *Land Use Policy*, 31, 460–471. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.08.010>
19. Cisneros-Montemayor, A. M., Townsel, A., Gonzales, C. M., Haas, A. R., Navarro-Holm, E. E., Salorio-Zúñiga, T., & Johnson, A. F. (2020). Nature-based marine tourism in the Gulf of California and Baja California Peninsula: Economic benefits and key species. *Natural Resources Forum*, 44(2), 111–128. <https://doi.org/10.1111/1477-8947.12193>
20. High Level Panel for a Sustainable Ocean Economy. (2023). *Advancing action towards sustainable coastal and marine tourism*. World Resources Institute. Retrieved from https://oceanpanel.org/wp-content/uploads/2023/03/WRI_Tourism_Booklet_Web_v3-1.pdf
21. World Bank. (2025). *PROBLUE annual report 2025*. Retrieved from <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/c2b10aa06282d8d5fe03a79b33d179e7-0320072025/original/309350-PROBLUE-AR25-FV.pdf>
22. European Commission. (2025). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The European Ocean Pact* (COM(2025) 281 final). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025DC0281>
23. European Commission. (2025). *The EU blue economy report: 2025 edition*. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC142453>
24. European Commission. (2025). *Transition pathway for tourism: Taking stock of progress by 2024*. Publications Office of the European Union. Retrieved from https://transition-pathways.europa.eu/system/files/2025-05/Transition%20pathway%20for%20tourism_Taking%20stock%20of%20progress.pdf
25. IUCN, IATUR, IDDRI, & Eco-Union. (2025). *Sustainable blue tourism in the Mediterranean: Trends, challenges, and policy pathways*. Blue Tourism Initiative. IUCN Centre for Mediterranean Cooperation. Retrieved from https://blue-tourisminitiative.org/wp-content/uploads/2026/03/BlueTourism_MED_Report_EN.pdf
26. Ministry of Economy of Ukraine. (2024). *Plan Ukrainy* [Ukraine's Plan]. Retrieved from <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=8f36a2d9-9611-4bff-8fa9-474da62bd28d&tag=PlanUkraini> [in Ukrainian].
27. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Pro skhvalennia Stratehii formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2035 roku* [On approval of the Strategy for the Formation and Implementation of State Policy in the Field of Climate Change for the Period Until 2035] (Order No. 483-r dated May 30, 2024). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
28. Burkynskyi, B. V., & Petrusenko, M. M. (2024). Substantiation and development of the concept of the national natural asset management programm. *Economic Innovations*, 26(3(92)), 7–22. [https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3\(92\).7-22](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3(92).7-22)

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.05.2026

Дата публікації: 27.05.2026

Semenov Oleksiy

*Postgraduate of the
Department of Economic Regulation of Nature
Management,
SO "Institute of Market and Economic &
Ecological Researches of NAS of Ukraine"*

PROGRAM-TARGET APPROACH TO NATURAL ASSET MANAGEMENT IN TERRITORIES PROMISING FOR BLUE TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary. *Introduction.* Extreme destruction of coastal ecosystems resulting from Russian aggression has caused direct infrastructural and financial damages to the hospitality industry, necessitating a profound transformation of economic and managerial processes. Consequently, there is an urgent need to rethink the role of natural capital at the level of critical community infrastructure that secures the health-improving and recreational functions of blue tourism in Ukraine.

Purpose. The purpose of the study is to substantiate and develop a program-target approach along with specific measures for managing the natural assets of Ukrainian territories and communities that hold promise for sustainable marine and coastal tourism under conditions of martial law and post-war revival.

Materials and methods. The research methodology is based on the principles of systemic and interdisciplinary analysis as a framework for enhancing the program-target approach, focusing on the factors that integrate natural assets into the comprehensive asset management of communities whose economies encompass tourism and related industries. The study employs methods of structural-functional, institutional, and valuation analysis, alongside the methodological provisions of documents from the Sustainable Blue Tourism Initiative, the European Ocean Pact, the PROBLUE fund, and other relevant frameworks.

Results. The study substantiates a system of program measures for natural asset management, which encompasses the processes of condition assessment and classification, the creation of corresponding digital registries, the estimation of environmental restoration costs, and a comprehensive valuation of non-market ecosystem benefits and the war-lost natural tourism potential of coastal destinations. Furthermore, a structural-logical framework illustrating the management stages and stakeholder interaction has been developed, explicitly defining their goals within the context of blue tourism development based on relevant natural assets.

Discussion. The implementation of program-target measures in the field of natural-specifically recreational-asset management will enable communities within the Ukrainian Black Sea region to establish climate-resilient models of sustainable blue tourism and optimize expenditures through the adoption of nature-based solutions.

Key words: blue tourism, program-target approach, natural assets, territorial community, Ukraine.